

Гром О. І.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ «РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У поданій статті досліджується термін «концепт», розглянуто дефініцію концепту та окреслено ознаки концепту, оскільки останнім часом дуже велика увага зосереджується на вивченні концептів та набуває усе більшої популярності аналіз концептів. Викладено своєрідні особливості концепту як одиниці когнітивної лінгвістики. У статті досліджуються та описуються особливості концепту «розумова діяльність» в англійській мові, зокрема семантичні. Дана стаття розкриває особливості концепту «розумова діяльність» в англійській мові, аналізує семантичне наповнення концепту «розумова діяльність» та семантичні властивості концепту «розумова діяльність» в англійській мові. Пропонуються питання, які торкаються актуальних проблем семантики, а саме лінгвістичної та когнітивної. Концепт «розумова діяльність» знайомить зі своїм семантичним зображенням. Підкреслено важливі питання когнітивних досліджень мовної картини світу. Повніше відображено та презентовано особливості концепту «розумова діяльність», а також властивості цього концепту. Проаналізовано особливості семантичної структури концепту «розумова діяльність» та акцентовано увагу на взаємозв'язку концептів розумової діяльності зі складниками даних концептів. Розглянуто питання структури мовних одиниць на позначення концепту «розумова діяльність». Статтю присвячено семантиці мовних одиниць на позначення концепту «розумова діяльність». Досліджено концепт «розумова діяльність» із лінгвістичного погляду. Також ця стаття, аналізуючи семантику мовних одиниць концепту «розумова діяльність», відображає даний концепт його знаходження у фрагменті картини світу.

Ключові слова: розумова діяльність, думка, концепт, семантичні особливості, когнітивна лінгвістика.

Постановка проблеми. Історія лінгвістичних досліджень показує важливість та популярність обговорення концептів на науковому рівні. Завдяки мові дізнаємося, як людина пізнає світ, якою мірою відбувається обробка інформації, котру людина отримує з навколишнього середовища за допомогою взаємодії мовних та когнітивних структур між собою через мову, думку та дійсність. Цей процес став важливою проблематикою, оскільки має назву «концептуалізація». Концепти є структурними інформаційними сутностями у створенні та пізнанні певних знань про будь-які явища чи об'єкти. Вони формують цілу концептуальну систему у людській свідомості [13, с. 27]. У когнітивній лінгвістиці за допомогою концептів аналізуємо лексичний склад мови. Саме тому актуальним вважаємо визначити сутність концепту у зв'язку із суперечливими поглядами науковців на це поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Думки науковців диференціювалися. Через множинність визначення терміна «концепт» виникало дуже багато дискусій. А. П. Бабушкін вважає, що концепт має можливість бути повністю вербали-

зованим. На думку В. В. Колесова, концепт має невербальну природу й є першосмислом, який не сформувався у мовні форми. О. О. Селіванова та ін. розмірковують над концептом як над частково вербалізованим феноменом у мові [14, с. 309].

Зосереджуємо увагу на ментальній природі концепту, завдяки якій концепт є закритим для всебічного аналізу. Концепт реалізується, усвідомлюється не повною мірою за допомогою слів. Слово узагальнює лише деякі концептуальні ознаки, які знаходяться у намірі мовця, для передачі суспільству. Концепт може виражатися словесно, а може і не відтворювати значення словесним чином, оскільки словесні вираження є ключем, за допомогою якого особистість, суспільство сприймають концепт як одиницю розумової ментальної діяльності і мають можливість використовувати його [12, с. 125].

Наші погляди спрямовані до ментальних мисленевих концептів, які відображають людську, особистісну, суспільну розумову та розумовомовленеву діяльність/роботу. Інтелектуальне життя людства представляють саме мисленеві, ментальні концепти.

Пріоритетним стало дослідження концептів та концептуальної структури для більшості лінгвістів, серед них: О. І. Морозова, А. П. Мартинюк, О. С. Кубрякова, Н. Д. Кіщенко, І. С. Шевченко. У лінгвоконцептології питанням концептів займалися: Ю. С. Степанов, В. І. Карасик, А. М. Приходько, С. Г. Воркачов, О. П. Воробйова, І. О. Голубовська, Л. М. Горянова, О. Г. Тараненко, М. В. Піменова.

Видатні філософи займалися концептуальним аналізом мови, мовлення і мислення, серед яких: Л. Вітгенштейн, К. Поппер, Б. Рассел, Т. Гоббс, Дж. Локк, П. Флоренський, М. Хайдеггер, Г. Х. фон Вригт, Р. Павіленіс, Л. Брутян, Г. Брутян, Д. О. Леонт'єв, Л. М. Смирнов, С. Я. Левіт, М. Гартман, О. Шпенглер та ін.

На думку Р. Павіленіса, концептуальна система віддзеркалює пізнавальний досвід людства, погляди на навколишнє середовище, знання про всесвіт і на мовному, і на домовному рівнях, проте не прирівнює його до лінгвістичної сутності. Концепти-сенси, утворені пізнаючи всесвіт, навколишнє середовище, які відображають сформовані знання про це середовище, всесвіт становляться складниками концептуальної системи [10, с. 138].

Чимала кількість зарубіжних науковців уважала доцільним висвітлювати у своїх працях дослідження концептів, концептуальної структури та концептуальної системи, серед яких: М. Бірвіш, М. Барсалоу, Г. Фреге, Дж. Фодор, Р. Джекендофф, К. Шварц.

За допомогою концептів із лінгвістичного погляду аналізуємо зміст ментальної розумової діяльності. На основі цього дискутуємо про багатство його ознак і властивостей щодо природи та функцій концепту.

Постановка завдання. Мета дослідження – розкрити дефініції терміна «концепт» та описати різноманітні аспекти цього поняття. Необхідно вирішити такі завдання: визначити семантичні особливості концепту «розумова діяльність» в англійській мові та ознайомитися з лексико-семантичним значенням концептів, які складаються з концептів *розумової діяльності*. Через виконання даних завдань досягнемо нашої мети.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичні дослідження є надзвичайно цінними й актуальними як у практичному, так і в теоретичному мовознавстві. Про це свідчить величезна кількість праць, які обіймають різні рівні мови у вітчизняному [16, с. 166] та зарубіжному [15, с. 52] мовознавстві.

У лексиці відбито процеси, які здійснюються у навколишньому середовищі, у суспільній реаль-

ності, у результаті осмислення їх суспільством [18, с. 165]. Проблеми лінгвістичного вивчення лексичного пласта мови викликають велику зацікавленість. Своєрідність національного світосприйняття відображається добре у лексиці [11, с. 15]. Саме контрастивне опрацювання лексичної семантики дає більше користі, ніж порівняльний аналіз інших аспектів мови.

У семантичному аспекті набуває великого значення віддзеркалення найбільш повного опису мовних одиниць, тому що свідомість у того, хто вивчає іноземну мову, має диференціювати слова вільно. Дуже актуальним є вивчення семантичних зв'язків лексичного матеріалу. Дані мови використовуємо тому, що актуальність їх семантичного вивчення постійно зростає через поширення української мови як державної з різноманітними типами англійської. Англійська мова має велике значення для міжмовних контактів і міжнародних стосунків, оскільки постійно розширюється у світі. Виконуючи дане дослідження, маємо можливість безмежно поглибити вивчення лексико-семантичної системи сучасної англійської мови та значно поповнити аналіз словникового запасу досліджуваної мови.

В. фон Гумбольдт був одним із перших, хто звернув увагу на необхідність зіставного вивчення мов. Він зазначив, що «різні мови – це не різні позначення того самого предмету; це різне бачення і відображення його... Будь-яка мова, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу» [7, с. 222]. Ці судження особливо актуальні сьогодні. Дослідження мовних картин світу дає змогу збагнути дану мову, самих себе і своє бачення світу, а не тільки вивчити різноманітні лінгвокультури [14, с. 172].

Мова відіграє важливу роль у нашому житті. Вона творить мисленеву картину світу, накладає свій відбиток на розуміння, вносить свої корективи. Думки відтворюють у нашій свідомості картину світу, мовна картина світу не повністю співпадає з першою. Оскільки лінгвістична картина варіюється від мови до мови [19, с. 4], отже, не є єдиним для всіх мов і механізм мовного вираження, тому що кожна мова інтерпретує навколишній світ за національними концептуально-структурними правилами [8, с. 21]. Мовна картина світу – це спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу. Будується картина світу на сприйнятті

і мисленні людини, на відчуттях та уявленнях, диктує систему цінностей, які впливають на формування й узагальнення понять і норми поведінки.

Завдяки міжмовному порівнянню можна найефективніше дослідити істотні ознаки, які притаманні самостійним мовним культурам, визначити спільне, специфічне і відмінне у мовах. Вивчаючи семантику мов, можна визначити національну культурну специфіку сегментування світу, завдяки цьому можна охарактеризувати універсальні категорії у мовах світу [2, с. 12], тому що «загальна система мов за поступовості переходів від одного сегмента до іншого позначає єдине ціле» [3, с. 33]. Спостерігаємо особливості лексико-семантичних систем, які зводяться до специфіки членування світу, який пізнається у різних спосіб.

Лексичні системи є культурно-детермінованими й особливими, вони втілені у різних мовах. Кожна мова відтворює досвід певної культури, оскільки мова – це частина культури, а культура є частиною мови [4, с. 64]. Мова і культура не бувають розрізненими, вони є взаємопов'язані й обопільно переплітаються найскладнішими способами. Обидва ці поняття показують свій спосіб мислення, пізнання світу, поведінки [11, с. 13]. Саме в мові відтворено й особливості культури, й своєрідність національного характеру її носіїв.

Мовна картина світу є картиною з життя носіїв кожної окремої мови та й будь-якої мови загалом, міцно пов'язаною з культурними надбаннями, сучасним життям народу та його історією, тому мова є формою реєстрації національно-культурної спадщини. Мовна картина відображає не тільки сам по собі образ світу, вона нотує правила поведінки особистості у світі, пропонує стереотипи сприйняття. Саме в мові можна побачити накопичений досвід людства, національно-культурні цінності [12, с. 156]. За допомогою мови особистість розпізнає саму себе і показує свою сутність, тому що мова є дефініцією культурно-національної унікальності етносу і відображенням мудрості в ході історичного розвитку нації [14, с. 136]. Мовні одиниці асоціюються з елементом дійсності та відображаються чіткою знаковою системою, щоб відтворити і показати деякі реалії (звичаї, предмети, функції, чинники поведінки) [17, с. 117].

Мова присвячує концептуальній моделі світу своє людське, антропоцентричне пояснення, адже вона стає визначальною у добу нової антропологічної філософії. Національна мова сприймається як засіб лінгвокультурологічного осмислення людської культури, тому що мова – це відбиток досвіду у формі знання [13, с. 27]. Також мову

розглядаємо як скарбницю результатів пізнання світу і як знаряддя його когніції [9, с. 213].

Антропоцентризм спрямований на сфери людської діяльності та на людину в цілому. Людська свідомість, особливості та механізм усвідомлення зовнішнього світу є найскладнішими явищами природи. Багато дослідників намагаються з'ясувати ці явища, які є в основі природи. Сьогодні дуже актуальним є питання про те, як за допомогою мовних одиниць відбувається накопичення, закріплення та зберігання знань про світ. У когнітивному напрямі пробують розгадати вічні людські проблеми, як ми сприймаємо світ і як трактуємо себе у цьому світі. Дуже багато лінгвістів присвячують свої праці дослідженням властивостей мовних одиниць [1, с. 21–26], які спрямовані на «визначення національно своєрідних, універсальних рис у семантиці природних мов» [15, с. 63].

Мовну картину світу вимальовуємо собі як спосіб пізнання світу й як спосіб організації мислення; людина сприймає світ таким, яким вона його бачить і усвідомлює. Саме картина світу виявляє суть людського існування, непрості відносини зі світом, показує людську специфіку та її буття. Дуже важливим є зв'язок між семантичною реалізацією і «когнітивною суттю» лексики [4, с. 108].

У сучасній лінгвістиці виділяють ідею мовної картини світу, оскільки національна мова трактує різні явища, спосіб життя, звичаї, обряди, традиції [12, с. 215]. Національна мова є цілісною мовною картиною світу. Мову вивчають через окремі фрагменти, тому що у цілому досягнути мову, її рівні і одиниці неможливо. Мовою формуються ті виміри позамовної дійсності, які є незнайомими для інших етнокультурних систем [8, с. 24].

Структура мови впливає на поведінку і спосіб мислення, через мову відображаються оточуючий світ і дійсність [4, с. 157]. Саме у мові й свідомості людей віддзеркалюються усі семантичні перетворення [17, с. 125]. Через мову виявляються знання, і мова залишає свій відбиток на знаннях, отже, знання мають мовний характер. Залежно від семантичних категорій, які закладені у мовному коді, носії мови сприймають навколишню дійсність по-різному. Проблема мовної єдності, мовної свідомості і мислення розглядається, акцентуючи увагу на її семантичні аспекти. У сучасному мовознавстві виділяють концептуальну і мовну картини світу, де концептуальна картина – інваріантна, а мовна картина відображається у значеннях слів, притаманних мові.

Тут є деякі свої відмінності, але ці картини світу є взаємопов'язаними. Серцевиною концептуальної картини світу є інформація, яка виражається у поняттях, а мовної картини світу – знання, які виражаються словами і словосполученнями певних мов [7, с. 106].

Концептуальна система є системою, яка відбиває пізнавальний досвід особистості на мовному та домовному рівнях, неспоріднений із лінгвістичною сутністю, це – система знань, поглядів про світ. Концепти є складниками концептуальної системи, які формуються у процесі пізнання світу та відображають інформацію про нього [13, с. 6]. Мовна картина світу віддзеркалює певний стан речей внутрішнього світу особистості та навколишнього довкілля й є системою взаємопов'язаних мовних одиниць. А концептуальна картина світу – система понять, які відображаються в реальності через слова-концепти, а не лише система смислів про сукупність реалій навколишнього довкілля. Мовна картина відіграє роль концептуалізації і категоризації світу. Саме когнітивна лінгвістика займається проблемою концептуалізації, яка тісно пов'язана з концепціями семантики [5, с. 99]. Концептуалізація – це процес пізнавальної діяльності людей, через який вони сприймають інформацію про навколишній світ, завдяки їй формуються концептуальна система, концептуальні структури та концепти.

У когнітивній лінгвістиці мова розглядається як складова частина людського розуму, яка є тісно пов'язаною з мисленням, пам'яттю, сприйняттям особистості та іншими когнітивними структурами [4, с. 144]. Завдяки когнітивній лінгвістиці у контрастивних дослідженнях використовується метод концептуального аналізу. Концепти мають свій національний культурний заряд, це виражено менталітетом народу, в рамках якого вони діють, і позначається на рівні диференційних ознак. Концепти переважно позначаються значеннями лек-

сем мовних картин світу. Саме когнітивна чи культурна пам'ять слова – смислові характеристики мовного знаку, пов'язані з його національним менталітетом та системою духовних цінностей носіїв мови. Це є вагомою складовою частиною семантики концепту [17, с. 90]. Лексико-семантичні мікроструктури здебільшого перетинаються, ніж збігаються, насамперед ключові, якими би близькими вони не вважалися [5, с. 137].

Таким чином, використання наукового підходу до аналізу семантичних зв'язків у лексиці є дуже ефективним та актуальним у даному дослідженні. На основі семантичного наповнення лексико-семантичного поля можна встановити ступінь збігу та розходжень на різних стадіях аналізу, наявність чи відсутність того чи іншого мікрополя у кожній із мов, характер семантичної структури деяких лексем, співвідносних слів у цих угрупованнях. Вивчення на семантичному рівні дає змогу наблизитися до аналізу на концептуальному рівні, завдяки цьому можна говорити про близькі та розбіжні ментальні структури будь-яких європейських народів, кожен з яких є самобутнім та неповторним.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, робимо висновок, що, аналізуючи мовні одиниці, розширюємо глибину семантичних досліджень. За допомогою вивчення семантики мовних одиниць лексико-семантичного поля «розумова діяльність» досліджуємо семантичні зв'язки у лексиці та ширше розглядаємо його природу.

Вивчаючи концепти *розумової діяльності* висвітлюємо семантичне вираження даних концептів.

Науковці неоднозначно досліджували концепти та семантичні зв'язки у лексиці, тому перспективою подальших досліджень є аналіз семантичних особливостей концептів, а саме концептів розумової діяльності.

Список літератури:

1. Белявская Е. Г. Стилистическая маркированность в языке и речи. *Проблемы стилистической маркированности*. 1990. Вып. 356. С. 21–26.
2. Берестнев Г. И. О «новой реальности» языкознания. *Филологические науки*. 1997. № 4. С. 10–15.
3. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти. Донецьк : ДонНУ, 2002. 362 с.
4. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов : монография. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
5. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Институт общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
6. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва : Моск. ун-т, 2004. 543 с.
7. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 452 с.
8. Жаркынбекова Ш. К. Моделирование концепта как метод выявления этнокультурной специфики. *Материалы IX Конгресса МАПРЯЛ*. Братислава, 1992. 25 с.

9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 560 с.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. С. Кубряковой. Москва : Филол. ф-т МГУ, 1996. 156 с.
11. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 1983. Т. 52. № 1. С. 12–16.
12. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2004. 256 с.
13. Попова З. Д., Стернин И. А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж : Истоки, 1999. 30 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля ; Київ, 2008. 712 с.
15. Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. Киев : Наукова думка, 1983. 218 с.
16. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты в сознании и дискурсе. Москва : Академия, 2000. 256 с.
17. Соколовская Ж. П. Исследования по лексической семантике. Книга 2. Семантическая структура слова. Симферополь : Крымское уч.-пед. гос. изд-во, 2000. 144 с.
18. Фоменко Ю. В. Человек. Слово и контекст. *Концепции человека в современной философской и психологической мысли*. Новосибирск, 2001. С. 164–168.
19. Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип. *Лингвистическая и экстралингвистическая семантика*. 1992. № 4. С. 2–7.
20. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford, 1982. V. 2. 453 p.

Hrom O. I. SEMANTIC FEATURES OF THE CONCEPT «MENTAL ACTIVITY» IN ENGLISH

This article explores the term "concept", discusses the definition of the concept and outlines the features of the concept, because, recently, a lot of attention is focused on the study of concepts and the increasing popularity of concept analysis. The peculiarities of the concept as units of cognitive linguistics are also outlined. This article explores and describes features of the concept of Mental Activity in English, in particular, semantic. This article reveals the peculiarities of the concept of mental activity in English, and also analyzes the semantic content of the concept of mental activity and the semantic properties of the concept of mental activity in English. The article deals with issues that are relevant to the actual problems of semantics, namely linguistic and cognitive. The concept of Mind Activity introduces itself to its semantic image. This article highlights important issues in cognitive studies of the linguistic picture of the world. This article more fully reflects and presents the features of the concept of Mental Activity as well as the properties of this concept. This article analyzes the peculiarities of the semantic structure of the concept of mental activity and focuses on the relationship of concepts of mental activity with the components of these concepts. This article discusses the structure of linguistic units to denote the concept of mental activity, also, this article focuses on the semantics of linguistic units to denote the concept of mental activity. This article highlights the study of the concept of mental activity from a linguistic point of view. Also, this article, while analyzing the semantics of the linguistic units of the Mind Activity concept, reflects this concept Mind activity of its being in a fragment of the world picture. The article determines the basic aspects of understanding the term "concept".

Key words: *mental activity, thought, concept, semantic features, cognitive linguistics.*